

The Problem of Auxiliary Verbs in the Turkic Languages

Uli Schamiloglu

(Department of Languages and Cultures of Asia,
University of Wisconsin-Madison)

Published in Turkish as: "Turk Dillerinde Yardimci Fiiller Sorunu", *Uluslararası Türk Dili Kongresi* 1988 (Ankara: Turk Dil Kurumu, 1996), pp. 153-168. [published]

1. Introduction to the Problem

In my modest contribution to this congress on the subject of auxiliary verb constructions in Turkic languages, I would like to accomplish several simple tasks. First of all, although many Turkic languages make constant use of auxiliary verb constructions, Republican Turkish does not rely on such constructions. Since most students of Turkology both in Turkey as well as outside of Turkey approach the study of other Turkic languages through the study of the Turkish language, a survey of the problem of auxiliary verb constructions in other Turkic languages may prove useful. Second, the study of auxiliary verb constructions in the Turkic languages has seen many important contributions in recent years. In this regard, I would simply like to review the conclusions of important works of the last decade on this question. Finally, I would like to offer some additional data and some of my own reflections on the importance of these constructions in the study of Turkology.

Our discussion of the study of auxiliary verb constructions in the Turkic languages should begin no doubt with the treatment of this phenomenon in various Turkic languages published by D.M. Nasilov in 1978.[1] In this article Nasilov treats the problem of auxiliary verbs together with the question of aspect not only in the Turkic languages, but in the Mongol and Manchu-Tunguz languages as well. He offers detailed enumerations of these auxiliary verbs as used in Old Turkic[2] and Uzbek,[3] and a brief description of the use of these verbs in Kazan Tatar.[4] In his Table I he offers long lists of these for Old Turkic, Uzbek, Karakalpak, Kazan Tatar, Tuvan, Turkish, and Yakut accompanied by the lexical meaning of these verbs by themselves as well as their meaning as auxiliary verbs.[5] Earlier, Nasilov had contributed a brief article in German relating to this topic to the proceedings of the I. Türk Dili Bilimsel Kurultayı which met in Ankara in 1972.[6] In this article he limits himself to an enumeration of such auxiliary verbs as used in Old Turkic.[7]

Since the publication of Nasilov's article two other monographic studies have appeared in West Germany treating this same topic, both in 1984. The first, by W.-E. Scharlipp, treats such auxiliary verbs in modern Uyghur.[8] The second, by C. Schönig, is a detailed theoretical description and classification of the functioning and phase structure of selected auxiliary verbs constructions in Kazan Tatar.[9] Schönig's work also surveys auxiliary verb forms in a wide range of other Turkic languages.[10]

2. Function of Auxiliary Verbs

Auxiliary verbs as I am discussing in this paper are used not in the formation of compound tenses, but rather in such a manner as to influence the meaning of the main verb in a sentence. Nevertheless, beyond such a statement, there is still no scholarly consensus on the classification and interpretation of auxiliary verb constructions. Under the strong influence of Russian linguistics, where the question of aspect (Russian *vid glagola*) is a major topic, many Turkologists have also placed a strong emphasis on the question of aspect in the Turkic languages.[11] Aspect, however, can be explained as a semantic distinction in the meaning of a verb expressed through grammar. Aspect and related phenomena in Turkish has been studied in the fundamental work of L. Johanson.[12] In most Turkic languages, however, an auxiliary

verb modifies the meaning of the main verb in a sentence. This system of auxiliary verbs can be explained most usefully by the term Aktionsart. Aktionsart (Russian sposob deystviya) refers to the semantic distinctions represented through lexicalization (or according to some scholars through derivational morphology).[13]

Aktionsart in Turkic languages can refer to only one of the two kinds of verbal constructions, what Schönig calls "full verb constructions" (German Vollverbverbindungen) or "auxiliary verb constructions" (German Hilfsverbverbindungen). In both kinds of constructions, Verb 1--in the form of a gerund (present or past)--is immediately followed by Verb 2 in a finite form. A "full verb construction" exists when Verb 1 is a gerund and Verb 2 is a finite verb governing the case; Verb 2 brings no additional nuances to Verb 1. In an "auxiliary verb construction", Verb 1 governs the case and Verb 2 is modifying Verb 1 through the addition of nuances; in such a construction Verb 1 and Verb 2 can be separated by a non-lexical particle.[14] According to some scholars, in a full verb construction Verb 1 sets up a condition (Russian obstoyatel'stvo).[15] The meaning of Verb 2 in an auxiliary verb construction can differ based on whether it follows a past gerund (-p) or a present gerund (-a or its allomorphs). As Schönig also notes, many examples of full verb constructions will be identical with auxiliary verb constructions. To illustrate these two different constructions I offer the following examples from Kazan Tatar:

Full Verb Construction: akçanı kilep aldı "he came and took the money"

(Verb 2 governs case)[16] Auxiliary Verb Construction: öygä kerep kitte "he went into the house"

(Verb 1 governs case, Verb 2 modifies Verb 1)[17]

3. Auxiliary Verbs Used in the Turkic Languages

Nasilov offers very useful lists of auxiliary verbs in the different Turkic languages which continue to form the basis of more recent research on the subject. He has already given examples for Old Turkic in his article published in the proceedings for the congress of 1972,[18] though this topic requires more attention. In this paper I would like to list the auxiliary verbs which Nasilov gives for Uzbek together with the examples he gives. I have included brief Turkish translations of Nasilov's interpretations of the meanings of the various auxiliary verb functions for Uzbek.[19] As mentioned earlier, there is a great deal of disagreement over the meaning of these auxiliary verb constructions. For example, Schönig disagrees with the emphasis placed by Nasilov and others on the primary meaning of the auxiliary verb in interpreting its use as an auxiliary verb.[20] Therefore I give parallel Kazan Tatar forms so that one may refer afterwards to the analyses of Schönig and earlier authors who have treated equivalent constructions in Kazan Tatar. I have also given references to Scharlipp's work on modern Uyğur, a language very close to Uzbek. Finally, under each entry I will offer examples relevant to the subject of auxiliary verbs from the main entries in the 1981 two-volume Uzbek-Uzbek dictionary.[21] The following list of Uzbek auxiliary verbs is in the order given Nasilov in his text (it does not correspond to the numeration given by him on Table I in his article):

1) -b ol- : "result of an action is used by the subject for himself, in his own interests". Examples: lektsiyani yozib ol-, oilasini çaqirtirib ol-, qazib ol-, uni qandaydir bir hissiyot qamrab oldi, yodlab ol-) [KT. -p al-]

-a/-y ol- : "possibility". Examples: yoza ol-, kela ol-, işlay ol-

ÜTİL, i, p. 534: [16.] =i(b) affiksli ravişdoşlar bilan birikib, quşma fe'l hosil etadi va iş-harakatning üzü üçün bacarılğanlığını bildiradi, mas. bilib olmoq, tortib olmoq, yetib olmoq, yiğib olmoq, suğurib olmoq, yoza olmoq, qila olmoq.

- 2) -a/-y boşla- : "beginning of an action". Examples: aylana boşla-, çala boşla-, үqiy boşla-
 ÜTİL, i, p. 139: [I.4.] =a, =y affiksli ravişdoşlar bilan ifodalangan iş-harakatning boşlanganligini yoki unga kirişilganligini bildiradi, mas. tükila boşlamoq, qariy boşlamoq, şabada esa boşladı.

- 3) -a/-y bor- : "gradual development of an action in a given direction in space". Examples: yaqinlaşa bor-, üta bor-
 -b bor- : "progressive and continuing action in a determined direction in space, time ".
 Examples: yugurib bor-, yozib bor-, qurib bor-, oşib bor- [Cf. Scharlipp, pp. 83-86]

ÜTİL, i, p. 132: [10.] Yetakçi fe"l ifodalagan iş-harakatning daracama-daraca rivoclanişını bildiradi. Şamol kuçayıb borayotır. Bemorning ahvoli yaxşilanıb boryaptı. Tong yorişib bormoqda. Vaqt utib bormoqda.

Başorat singlisining kuz үngida üzgarıp borayotganını sezardi. A. Muxtor, Opa-singillar. Yoş yurak asta-sekin qarorını yüqota bordı. M. Ismoiliy, Farğona t.o.

Yetakçi fe"l ifodalagan iş-harakatning davomiyigini bildiradi. Sodiq uni [Otabekni] Qۇqon darvozasidan çıqarib, to karvonlarga quşılıb olgunça ta"qib etib borgan edi. A. Qodiriy, Ütgan kunlar. Nima bulsa ham, tevaragidagi kükklam bezaklarını kuzdan keçira boradır. A. Qodiriy, Ütgan kunlar.

Yetakçi fe"l ifodalagan iş-harakatning tugallanganligini bildiradi. Zolototaryovka qışloğiga Ahmadcon va uning bülinması hammadan burun kirib bordı. A. Qahhor, Oltin yulduz. Bu yoz paxtani kuriş üçün xücayın çıqıb bordı. Oybek, Qutluğ qon.

- 4) -b ber- : "result of an action is used by the subject for someone else". Examples: yiğib ber-, aytib ber-, topib ber-, bilib ber- [KT. -p bir-; cf. Scharlipp, pp. 87-92]
 -a/-y ber- : "slow, natural course of action, often with a meaning of repetition or typicalness".
 Examples: үqiy ber-, sürüy ber-, yiğlay ber-, bora ber-

ÜTİL, i, p. 104: [8.] Kümakçı fl. vazifasida =(i)b affiksli ravişdoş şaklıda yetakçi fe"l orqali ifodalangan iş-harakatning birov üçün bacarılğanligini bildiradi, mas. үqib bermoq, yozib bermoq, olib bermoq.

Siz Oltin yulduzni qanday qilib olgansız? Suni aytib bersangız. A. Qahhor, Oltin yulduz. Xadiça xola, bolalık çoğidagi singari, uning [Sidiqconning] beliga non tugib berdi. A. Qahhor, Qüşçinor.

[9.] Kümakçı fl. vazifasida =(a)y affiksli ravişdoş şaklıdagı yetakçi fe"l orqali ifodalangan iş-harakatning davomiyiliği yoki takroriyigini bildiradi, mas. u үqiy berdi, men sürüy berdim.

Duşman rüparadan hucum qilib qayta-qayta qangşarı yorila bergandan keyin nayrang işlatmoqçı bıldı. A. Qahhor, Oltin yulduz. -- Hüp maylı, -- dedi Ürmoncon, -- bular iş búlib utipti. Endi bemalol, bexavotir işlay bering. A. Qahhor, Qüşçinor.

- 5) -a/-y bil- : "possibility of completing an action". Examples: qila bil-, gaplaşa bil-
 ÜTİL, i, pp. 114-115: No examples.
- 6) -b bit- : "completion of action". Examples: yonib bit-, cirib bit-, tuzib bit- [KT. -p bet-/beter-]

ÜTİL, i, p. 122: [3.] =i(b) affiksli ravişdoşlar bilan kümakçı fe"l vazifasida kelib, iş-harakatning tugallanganligini bildiradi. Kiçikroq vodiyning har yer-har yeridan suyuq tutun kütarılmaqda --

qişloq batamom yonib bitgan. A. Qahhor, Oltin yulduz. Qizim, dadang, enang hasratingda kuyib bitdi. Oybek, Qutluğ qon.

7) -b bitir- (bitkaz- ~ bitkar-) : "completion of action (transitive verbs)". Examples: yozib bitir-, sotib bitir-, qurib bitkaz-, xarclab bitir-

ÜTİL, i, pp. 121-122: No examples.

8) -b bül- : "full completion of action". Examples: yozib bül-, soğib bül-, ekip bül-

ÜTİL, i, p. 163: [I.14.] Kūmakçı fe'l vazifasida = (i)b affiksli ravişdoşlar bilan quşilib, iş-harakatning tugallanganligini bildiradi. Yozib bülmoq. Üqib bülmoq.

Ayol paxtasini tükib bülgünça, Ğulomcon unga yer ostidan razm solib turdi. M. Ismoiliy, Farğona t.o.

Bülişsiz formalarda kelib iş-harakatning amalga oşirilişi qiyinligini yoki mumkin emasligini bildiradi. İt oğzidan suyak olib bülmas. Maqol.

Lektor mening gapimga avval hayron bündi, keyin çuqr xürsinib: -- Qanday qilay, lektsiya үqiganda quyuşqondan taşqari çıqib bülmaydi. A. Qahhor, Quyuşqon.

9) -a/-y yoz- : "action close to completion". Examples: yiqla yoz-, ula yoz-

ÜTİL, i, p. 254: [III.3.] Kūmakçı fe'l vazifasida -a bilan yasalgan ravişdoş bilan kelib, yetakçı fe'l anglaşilgan iş-harakatning tula rüyobga çıqmaganligini, bacarılışa sal qolganligini bildiradi. Ehtimol, [Olimcon] ana şu mehnat şavqiga kümilib, Oyqizni ham unuta yozgandır. Ş. Raşidov, Bürondan kuçli. Hikoya bitgaç, [imom] zaharxanda bilan Samad buqoqqa qaradi, dami kesila yozgan buqoq bundan ruhlandı. A. Qodiriy, Mehribondan çayon.

10) -b yet- : "action reaching completion". Examples: borib yet-, kelib yet-, pişib yet- [KT. -p cit-/citker-]

ÜTİL, i, p. 251: [10.] Yetakçı fe'l dan anglaşilgan iş-harakatning tugallanganligini bildiradi. Zaynab .. üz uyiga borib yetdi. A. Qodiriy, Ütgan kunlar. Yúq, hali anglab yetganingizça yüq. N. Safarov, Uyğoniş. Ota-onasiga üz suzini yetkazişga Saidiy işonib yetmedi. A. Qahhor, Sarob.

11) -b yubor- : "completion and exhaustiveness of action, accompanied sometimes with a nuance of intensity, short duration, etc.". Examples: doğ-duğ qilib yubor-, itarib yubor-, yiğlab yubor-, tükib yubor-, süzlab yubor-, tutatib yubor- [KT. -p cibär-]

ÜTİL, ii, p. 461: [3.] = (i)b qüşimçali ravişdoşlardan keyin kūmakçı fe'l vazifasida kelib, iş-harakatning tüsadtan rüy bergenligini va tugallanganligini bildiradi, mas. taşlab yubordi, yiğlab yubordi, içib yubordi, üqib yubordi.

Lektor .. xatga qarab, cahl bilan yana bir marta "ürtoqlar" dediyu, lektsiyani boşlab yubordi. A. Qahhor, Lektor. Hokim ucta mahbusni şahar turmasiga cūnatayotganida üşalarını Qudrat akam qoçirib yubordi. M. Ismoiliy, Farğona t.o. -- Ikki ürtoğım meni, üzini tutolmas, bir narsa deb baqirib yubrar, .. -- deb .. xavotir olyapti, --- dedi Ahmadcon. A. Muxtor, Davr mening taqdirimda. Ali tacang burişiq peşanasını silab, lab-luncini tutolmay, kulib yubordi. Oybek, Quyoş qoraymas.

12) -b kel- : "continuing action centered in space or time around the direction of the speaker and proceeding until the final point in space or a determined moment in time". Examples: qaytib kel, işlab kel, borib kel, saqlab kel- [Cf. Scharlipp, pp. 51-57]

ÜTİL, i, p. 378: [13.] =(i)b ravişdoş formasidagi yetakçi fe"l bilan birikib, kumakçı fe"l vazifasida qullanadi va harakatning ança ilgaridan davom etayotganligini bildiradi. Nurining buyruqlariga suzsiz büysünib kelgan Gulnor, heç nima yulamasdan urnidan turdi. Oybek, Qutluq qon. [Qori:] Men bu sirni şu çoqqaça içimda saqlab kelayotgan edim, endi aytmasam bulmaydi A. Qahhor, Xotinlar.

13) -b kür- (~ -a/-y kür-) : "attempt to complete action". Examples: üyülab kür[!], yeb kür-, kela kür-(ma!) [Cf. Scharlipp, pp. 98-101]

ÜTİL, i, p. 420: [13.] küm. fl. vazifasida: 1) ravişdoşning =(i)b affiksli formasi bilan birikib, sinaş, biliş üçün qilingan iş-harakatni bildiradi, mas. yeb kürmoq, hidlab kürmoq, çamalab kürmoq, ovqatning tuzini tatib kür;

2) ravişdoşning =a/=y affiksli formasi bilan birikib, biror iş-harakatni bacarmaslik haqida qat"iy ogohlantirişni bildiradi, mas. bora kürma, iça kürma, súray kürma.

14) -a/-y ket- : "beginning of an action and its intensive development without apparent completion". Examples: Yugura ket-, maqtay ket-

-b ket- : "exhaustiveness of action accompanied by intensity and suddenness of the action; with verbs of motion it can indicate centering of the action away from the speaker". Examples: sirğanib ket-, terlab ket-, qop teşilib ket-(di), uzilib ket-, uni acina çalib ket(ibdi), yuvib ket-, yalt etib ket-, üt olib ket-, buzilib ket-, boyib ket-, ülib ket- [KT. -p kit-; cf. Scharlipp, pp. 34-41]

ÜTİL, i, p. 383: [16.] Kümakçı fl. vazifasida ravişdoşning =(i)b affiksli formasiga birikkanda: 1) harakat, holatning yuqori daracada yuz berişini bildiradi, mas. qizarib ketmoq, ǵovlab ketmoq, çarçab ketmoq;

2) harakatning tüsətdən, kutilmaganda va tez yuz berişini bildiradi, mas. turtinib ketdi, qırqib ketdi, maşına birdan guvillab yurib ketdi.

Qız Yülçining yonidan ütib, boyning darvozasiga kirarkan, parancisi uning tizzasiga tegib ketdi. Oybek, Qutluq qon;

3) harakatning davomiyigini bildiradi. Otabek .. yangi va eşitilmagan fikrlarni suzlab ketdi. A. Qodiriy, Ütg'an kunlar.

[17.] Kümakçı fl. vazifasida, ravişdoşning =a/=y affiksli formasiga birikkanda, harakatning tez ve kuçli ravişda boşluğu va davom etişini bildiradi. Samandarov .. qulidagi qoǵozni Boltaboyga berib, unga allanimani tuşuntira ketdi. A. Qahhor, Quşçınor.

15) -a/-y qol- : "modal meaning of good will, a wish for completion of action". Examples: bora qol!, yoza qol!

-b qol- : "exhaustiveness, completion of action with an additional nuance of momentary action, suddenness of appearance, transformation of quality of subject or apparent character, condition, etc.". Examples: bılıb qol-, düstlaşib qol-, buzilib qol-, yomǵır yoǵıb qol-, osilib qol-, egilib qol-, anqayıb qol- [KT. -p kal-; cf. Scharlipp, pp. 63-72]

ÜTİL, ii, p. 595: [15.] =a/=y affiksli ravişdoşlarga qışılıb, aytilayotgan fikrga nisbatan icobiy yoki befarq munosabatni, qistaş, piçinq, kesatiş kabi ma"nolarni bildiradi, mas. bora qol, ola qol, oçığını aya qolinq, yozmay quya qolinq.

Oyim kela qolmadi, issiq çoy damlab berardi. B. Rahmonov, Bahor arafasi. Teşaboyning takabburligini kürrib, Hasan süfi indamay qüya qoldi. M. Ismoiliy, Farğona t.o.

[16.] =(i)b, ba"zan =a/=y affiksli ravişdoşlarga quşilib harakatning kutilmaganda sodir bülganligini, tugallanganligini yoki ta"qidlaş ma"nosini ifodalaydi, mas. bilib qoldi, kürrib qoldi, sezib qoldi, cünab qoldi, telefon ciringlab qoldi, sut açib qoldi, oğriği bilinmay qoldi, bola çarçab qoldi.

Xotinlar palovni damlagan vaqtida, boy kelib qoldi. Oybek, Qutluq qon. Qaydam, men bir miyasi açib qolgan çolman, bolam. S. Ahmad, Hukm. Endi men senga zanglagan mix bulib qoldimmi? A. Qahhor, Yangi yer.

16) -b qüy- : "completion, exhaustiveness of action with nuances of formation of an indication, sometimes a momentary action". Examples: ilcayib qüy-, tayyorlab qüy-, eltib qüy-, bildirib qüy-, qoqib qüy-, bekitib qüy-, nuqtagaça uezib qüy-, eslatib qüy-, ilib qüy-, açitib qüy- [KT. -p kuy-; cf. Scharlipp, pp. 42-50]

ÜTİL, ii, p. 633: [30.] =(i)b, =a/=y affiksli ravişdoşlarga birikib, kumakçı fe"l sifatida harakatning tugallanganligini bildiradi, mas. ağdarib qüymoq, boy berib qüymoq, olib qüymoq, supurib qüymoq, eltib qüymoq, üzini yüqotib qüymoq, kulib qüymoq.

Usta Bahrom tomoğını qirib, sekin yutalib qüydi. M. Ismoiliy, Farğona t.o. Yulakda turgan üzbek oyim darvozadan mûralab qüydi. A. Qodiri, Ütgan kunlar. Ergaş işni çatoq qılıb qüydida. A. Muxtor, Opa-singillar.

Şu pozitsiyada iş-harakat yoki voqeani tûsatdan, kutilmaganda yuz bergenini bildiradi, mas. aytib qüymoq, bildirib qüymoq.

17) -a/-y sol- : "indicates action to be followed directly by another". Examples: tura solib qoçdi, uyg'a kira solib karavotga üzini taşladı

-b sol- : "completion of action with nuance of intensity". Examples: oçib sol-, tükib sol-, aytib sol- [KT. -p sal-]

ÜTİL, ii, p. 67: [17.] =a/=y yoki (-i)b affiksli ravişdoş bilan kelib, şu ravişdoş orqali ifodalangan iş-harakatning batamom yoki rüyi-rost bacarilganligini bildiradi. Bor gapni aytib solmoq.

Oçıl suragandan sünd aya solgan. "Oçildov". Nizomcon çıdamadi. Yuragida tûlib-toşgan gaplarni uzil-kesil tükib solmoqçi búlib, qıznı izlab yana dalaga qarab ketdi. S. Ahmad, Ufq.

[18.] =a/=y affiksli ravişdoş bilan kumakçı fe"l vazifasida kelib, şu ravişdoş orqali ifodalangan iş-harakatning darhol bacarilganligini bildiradi. Bola tura solib uyiga qoçdi. M. Ismoiliy, Farğona t.o. Zamon kela solib u odamdan suradi. M. Ismoiliy, Farğona t.o.

18) -b taşla- : "completion of action taking place intensively, sometimes very quickly". Examples: yozib taşla-, titib taşla-, supurib taşla-, maydalab taşla-, qirib taşla-, çuqib taşla-, urab-çirmab taşla- [KT. -p taşla-; cf. Scharlipp, pp. 93-97]

ÜTİL, ii, p. 139: [13.] =(i)b affixsi bilan yasalgan ravişdoşlı quşma fe"l tarkibida kumakçı fe"l vazifasida kelib, harakatning tez va tugal bacarilganligini bildiradi, mas. qirib taşlamoq, sidirib taşlamoq, otib taşlamoq, uruşib taşlamoq, qúporib taşlamoq. Burunni sassiq deb kesib taşlamas. Maqol.

Ra"no .. atlas kuylakni yaxsigina turtib turgan sırılkukragı ustiga yon ürim soçlarini olib taşladı. A. Qodiri, Mehrobdan çayon. Hayot tûlqını ocizlarnı qırgoqqa irğitib taşlaydı. A. Ahmad, Ifq.

19) -b tuş- : "completed action, sometimes with a preservation of a downward spacial orientation". Examples: ağdarilib tuş-, uçib tuş-, siqrab tuş-, yetaklab tuş-, osilib tuş-

ÜTİL, ii, pp. 238-239: [24.] =(i)b, =a affiksli ravişdoşlar bilan kelib, iş-harakatning tugallanganligini bildiradi, mas. qulab tuşmoq, quyib tuşmoq, kúçib tuşmoq, yiqilib tuşmoq.

Uning kalmagina mýylovi, qop-qora qoşı üziga yaraşib tuşgan. H. Şams, Duşman. Mening nazarimda unga .. qoraçadan kelgan yigit yoqib tuşganga üşxardi. A. Ubaydullayev, Qonli izdan. [Kumuşning] kamon qoşları, .. bir oz bota tuşgan şahlo kúzları tağın ham tim qoraliq, tağın ham hurlilik kasb etgan edilar. A. Qodiri, Ütgan kunlar. Nimaga yiğlamay, koşki kúzim oqib tuşsa, heç nimani kúrmasam. Oybek, Qutluq qon.

Oşib tuşmoq 1) baland narsa, túsıq va ş. k.dan oşib ütmoq. Devordan oşib tuşmoq.

[Otabek] xaroba imoratlarning ürta bir yeridagi raxnadan oşib tuşış qulayroq búlgani üçun, şuning ostiga şumşayıb ütirdi. A. Qodiri, Ütgan kunlar;

2) kúçma ortıqça, ustiga-ustak búlmoq. Sening gaping oşib tuşdı!

Bu kun tağın yiğisi oşib tuşdı. A. Qodiri, Ütgan kunlar;

3) kúçma üzmoq, ütmoq. Pet'ka huzur qilib kuldı. -- Tursunbetovdan ham oşib tuşding-ku! A. Qahhor, Oltin yulduz.

[25.] =(i)b affiksli ravişdoşlar bilan kelib, iş-harakatning birdan, qúqqisdan, keskin sodir búlganligini bildiradi, mas. çúcib tuşmoq, sakrab tuşmoq.

Kamolxonov bir irğib tuşdı, gangidi: -- Yoğe, rostdanmı? A. Qahhor, İkki yorti -- bir butun.

20) -b çıq- : "completion of action in its full extent". Examples: uqib çıq-, kúçirib çıq-, üylab çıq-, ürmalab çıq-, qaynab çıq-, tekşirib çıq- [Cf. Scharlipp, pp. 58-62]

ÜTİL, ii, p. 375: [22.] =(i)b affiksli ravişdoşlar bilan kelib, iş-harakatning boşdan oyoq bacarilganligini, tugallanganligini ifodalaydi, mas. işlab çıqmoq, kúrib (qarab, kúzdan keçirib) çıqmoq, sanab çıqmoq, olib çıqmoq, kúçirib çıqmoq.

21) -b üt- : "action slowing down in its development and appears for a time as though by itself, in context there originate sometimes nuances of accompaniment to another action and movement across something else". Examples: esiga solib üt-, kúrib üt-, yoğib üt-, qayd etib üt-, eslatib üt-, bosib üt-, ta"qidlab üt-, hazıl qistirib üt-

ÜTİL, ii, p. 523: [30.] Ravişdoş formasidagi fe "Idan keyin kelib yúl-yulakay bacariladigan iş-harakatni bildiradi. Osmondagı samolyot, Qanotingni pastlab üt, Qanotingni xat yozay, Sevganimga taşlab üt. "Qúşıqlar". [Valixuca:] Bir yúla magazinga ham kírib úta qol. N. Safarov, Hayot maktabi.

[31.] Kúmakçı fe "l vazifasida kelib, yetakçi fe "Idan anglaşılıgan ma "noni kúçaytiriş, unga diqqat calb etiş üçun xizmat qiladi. Hammasını yengib ütar, Yengib ütde neça bor. T. Túla. Daftar muttasıl ikki yılning sarguzaşlarından sidirǵa kúz yumib ütadi.. Ğ. Ğulom, Tirilgan mudra. Üşa alam uning yuragini timdalab ütde. S. Ahmad, Mastura. [Rúzimat:] Ahmedov akam traktor tuğrisida gapirdilar. Men ham şu tuğrida gapirib ütmoqçiman. A. Qahhor, Qúçinor.

22) -b qara- : "attempt at completion of action". Example: üylab qara!

ÜTİL, ii, p. 553: [16.] Kūmakçı fe'l vazifasida kelib, yetakçi fe'ldan anglaşilgan iş-harakatning bacarışga urinmoq, sinab kürmoq, unnab, harakat qilib kürmoq kabi ma'nolarni ifodalaydi, mas. үylab qaramoq, suriştirib qaramoq.

23) -b boq- : "attempt at completion of action". Examples: үqib boq-(ing!), yeb boq-(ing!) [Cf. Scharlipp, pp. 98-101]

ÜTİL, i, p. 141: [7.] Kūmakçı fe'l vazifasida kelib, yetakçi fe'ldan anglaşilgan iş-harakatni bacarışga urınış, sinaş ma'nosunu bildiradi. Üqib boq. Yeb boqing.

Yulçi Şokir otaning dükönxonasi eşigini astagina oçib boqdi. Oybek, Qutluğ qon. Heç kimga kürinmay ham boqdim. Oydin, Sadağang büləy, komandır.

24) -b үl- : "intensive appearance of condition". Examples: çirçib үl-, soğinib үl-

ÜTİL, ii, p. 504: [4.] Fe'lning ravişdoş formalari bilan birikib kelib iş-harakatni uta orttirib kursatış üçun xizmat qiladi. Yaxşı tuyib ol, bùlmasa keçəgaça oçqab ulasan. Peçkaga üt yoqqunça sovqotib üldik.

[Tuybekə:] Meni erga bergenlarida senga үxşaş men ham yiğlagan edim, ammo içimda nikoh kunining tezroq kelişini kuta-kuta ulgın edim. A. Qodiriy, Ütgan kunlar. Endi men qurqib ulaman! P. Qodirov, Qora kuzlar.

25) -b yur- : "duration, repetition or typicalness of action, usuality of action". Examples: uçib yur-, axtarib yur-, künqli ğaş bùlib yur-, erinib tur- [?yur-] [KT. -p yöre-]

ÜTİL, ii, p. 473: [12.] =(i)b qüşimçali ravişdoşlardan keyin kūmakçı fe'l vazifasida kelib, harakatning davomiyligini bildiradi, mas. tomoşa qilib yurmoq, kolxzoda işlab yurmoq, nima qilib yuribsiz? Men uglimni axtarib yuribman.

Nizomiddinovning qılıdagi papirosidan sizib çıqayıotgan tutun uy içida xalqa-xalqa bùlib suzib yuribdi. S. Ahmad, Hukm. Qudrat ana şu yerlik halq orasıda revolyutsion varaqalar mazmunini üz tilida tuşuntırib yurdu. M. Ismoilov, Farğona t.o.

-b yot- : Examples: uglim Moskvada үqib yot-(ibdi), mevalar pişib yot-(ibdi) [KT. -p yat-]

ÜTİL, i, p. 263: [8.] Raviş va ravişdoşlar bilan birikib, iş-harakat yoki holatning doimiy, davomiy ekanligini bildiradi, mas. bekor yotmoq, işlab yotmoq, qarovsız yotmoq.

Uç xonali uy bùm-buş, huvillab yotardi. A. Ubaydullayev, Qonli izdan. Bu e'lonlar oldida turli kasbdagi odamlar uymalanib yotadi. A. Muxtor, Opa-singillar. Bilasanmi, yer-suvdan acragan unsurlar hali-beri tınc yotmaydi. S. Ahmad, Hukm. Zazvanov: Mana үrtoqlar, duşman tek yotmaydi. Z. Said, N. Safarov, Tarix tilga kirdi.

-b үtir- : Examples: nima qilib үtir-(ibsi?) , үylab үtir- [KT. -p utir-]

ÜTİL, ii, p. 519: [10.] Quşma fe'l tarkibida kūmakçı fe'l vazifasida kelib, yetakçi fe'ldan anglaşilgan ma'noni ta'kidlaş, unga diqqat calb etiş üçun xizmat qiladi. Kap-katta bola coynakni sindirib үtiribdi-ya! Arzimagan gapga arazlab үtiribsanmı?

Qassob labini burdi: -- Be! Biz nimani tuşunamız. Tuşunsak, sizdan súrab үtirarmidik. P. Tursun, Üqituvçi. -- Bu kişi hidlab үtirmaydi, tuğri yeydi-qúyadi, -- dedi. A. Qahhor, Quşçinor. Mening uyim, sizning ham uyingiz. Aytdirib yuborişimni kutib үtirmay, bor-yúğimdan ham kelib turing. S. Ahmad, Hukm.

-b tur- : Examples: balqib tur-, yoyilib tur-, çaynab tur-, olib tur-, havo dim büləb tur-([i]bdi)
[KT. -p tor-; cf. Scharlipp, pp. 73-82]

-a/-y tur- :

ÜTİL, ii, p. 227: [13.] Kūmakçı fe"l vazifasida kelib, harakatning doimiyligini, takroriyligini yoki davomiyligini ifodalaydi. Soat yurib turibdi. Tez-tez kelib turing. Men uni har kuni kūrib turaman. Bu ariqda suv qışın-yozin oqib turadi.

Toleimga, kolxoz qurmoqçi büləb yurgan batraklarga sarkorlik qilib turgan Sattorqul akam kurinib qoldi. Ğ. Ğulom, Tirilgan murda. U [Mahmud Torobiy] üzining Muhammad va Ali ismli ikki ukasi bilan sahardan to şomgaça mehnat qilib, katta rüzğorni tebratib turardi. M. Osim, Acdodlarımız qissası. İkromcon unga [Nizomconga] uğirilib qaradi. Uning oq oralab qolgan soqollarida yoş tomçılıarı titrab turardi. S. Ahmad, Ufq.

Olib turmoq 1) doimiy ravişda olmoq, har doim olmoq. Çol pensiya olib turadi;

2) ehtiyot qilmoq, saqlamoq, asramoq. Olib çıqqandan sündi uni Marğılon içida olib turib bulmaydi: to rom qılguńça birorta qışloqqa yuborişga tuğri keladilar [dedi Homid]. A. Qodiriý, Ütgən kunlar.

[14.] = (i) b affiksli ravişdoş formasida kelib, üzidan oldingi ravişdoş bilan birga, harakatning ayni vaqtدا davom etayotganligini bildiradi. İşlab turib үqimoq. Yıldız keta turib, sizni esladim. U fel'eton үqib turib, taaccublandi.

Yigit velosipedni yonboşlatib turib egarga mindi-da, bir qıllab rulga tiralib pedalni bosdi. S. Ahmad, Ufq. Polvon yelkasiga taşlab çıqqan qiyığını oldi-da, uni ikki üçidan uşlab turib, bir ikki aylantirdi. M. Ismoiliy, Fargona t.o.

26) kir- : "intensity". (no. 17, Table I)

ÜTİL, i, p. 388: No examples.

yetqaz- : "completed action". (no. 44, Table I)

ÜTİL, i, p. 250: No examples.

Schönig's aforementioned study of Kazan Tatar is based on the auxiliary verb constructions -p al-, -p bir-, -p kuy-, -p sal-, -p taşla-, -p irğit-, -p cit-/citker-, -p bet-/beter-, -p cibär-, -p kit-, -p kal-, -p tor-, -p utır-, -p yat-, -p yöre-. [22] Although he discusses -a başla-, -a tor-, he does not consider these to be auxiliary verb constructions. [23] (Contrast this with Nasilov's inclusion of these in the list above.) He also does not treat Kazan Tatar verbs with modal nuances (-a al-, -p bul-, -a bel-, -a kür-). [24] He reviews the features described above as enumerated by Nasilov and other scholars [25] and he offers a further division of these verbs into the categories of verbs which cause movement (Verben des Etwas-Bewegens, namely al-, bir-, kuy-, sal-, taşla-), verbs which move on their own (Verben der Eigenbewegung, namely cit-, kit-, yöre-, kal-), and verbs of non-movement (Verben der Nichtbewegung, namely tor-, utır-, yat-). [26]

The bulk of his monograph, however, is devoted to a classification of verbal phases represented in auxiliary verb constructions drawing upon Johanson's theoretical discussions of aspect and Aktionsart in Turkish. [27] He divides verbs into the categories Initialtransformativ, Finaltransformativ, and Nontransformativ. (Initialtransformativ would be as in RT. kal-, where the transformation takes place early; Finaltransformativ would be as in RT. hazırla-; and Nontransformativ would be as in KT. kötü-, so RT. bekle-.) There is also the category of desinent (terminated) versus non-desinent (non-terminated). He demonstrates that auxiliary verbs change the phase structure of a verbal expression from one category to another. His

approach has broad application to the study of auxiliary verbs other Turkic languages. In a future paper I hope to try to apply this model to the equivalent verbs in Uzbek.

4. Differences between Languages: A Possible Classificatory Feature

In trying to understand the importance of auxiliary verb constructions, one naturally notices the large differences between the use of auxiliary verb forms in the various the Turkic languages. Already there were large discrepancies between the Uzbek and Tatar examples listed above by different scholars. Such constructions are not unknown in Turkish, either. From N. Yüce's list we can quote one example of each:[28]

- 1) bil- : gelebilir
- 2) ver- : aynı zamanda bir otobüs gelivermişti
- 3) yaz- : düşe yazdım
- 4) git- : iyiliğe kemlik ola gelmiş ola gider
- 5) gel- : severler dilberi ola gelmiştir
- 6) var- : gidip varır
- 7) yürü- ~ yörü- : gide yörürken
- 8) dur- : sen başka ufuklar bularak yüksele durdun
- 9) kal- : Fazıl olduğu yerde dona kaldı
- 10) otur- : bahçede öte beri dolaşıp oturur
- 11) yat- : gidi yatırım
- 12) koy- : Faik Bey onu alıkoymak için pek çok ısrar etti
- 13) düş- : bağıra düşdü
- 14) gör- : işleyü gör!

J. Deny also lists a series of these auxiliary verbs for Ottoman, including bilmek, vermek, yazmak, durmak, yatmak, gelmek, gitmek, kalmak, and komak.[29] For additional examples from early Anatolian Turkish, one may consult for example Z. Korkmaz's study of the 14th-century translation of the Marzubannname, where she lists the auxiliary verbs bil-, u-, i-, tur-/dur-, gel-, gör-, ko-, vir-, yat-, yoru-.[30] As you know very well, however, modern Turkish hardly makes use of such constructions. Other differences between various Turkic languages are readily seen from Table I in Nasilov's article.

One conclusion that can be drawn from this is that the differences in use of auxiliary verb construction in the different Turkic languages--both in the individual verbs used and in the frequency of their usage--can serve as an additional classificatory feature among the modern dialects. Since this problem has hardly been touched upon for any of the historical languages other than Old Turkic (in both Runic and Uyğur scripts), it is still not clear how this system developed. In fact, I hope to show elsewhere that our understanding of the auxiliary verb system in Old Turkic still needs to be refined.

There are different possibilities for interpreting differences in syntax as great as between Turkish and modern Kazan Tatar, Uzbek, and Uyğur. Nasilov considers that Gagauz and Karaim do not exhibit this system of auxiliary verbs perhaps as a result of Slavic influence.[31] Whether the variation in this system is a result of divergent development in different linguistic areas or if it is a reflection of variation which existed in the earliest recorded Turkic dialects is a question which requires further study. The development of this feature of the Turkic verbal system will be better understood only when the methodology of historical syntax is applied systematically to the wealth of evidence in the Old and Middle Turkic texts.

NOTES:

- [1] D.M. Nasilov, "Formi vīrajeniya sposobov glagol'nogo deystviya v altayskix yazikax (v svyazi s problemoy glagol'nogo vida)", *Očerki sravnitel'noy morfologii altayskix yazikov*, ed. O.P. Sunik (Leningrad, 1978), pp. 88-177. For additional bibliography on this topic see this article and the works of L. Johanson, W.-E. Scharlipp, and C. Schönig listed below.
- [2] "Formi vīrajeniya sposobov glagol'nogo deystviya", pp. 115-122.
- [3] "Formi vīrajeniya sposobov glagol'nogo deystviya", pp. 122-133.
- [4] "Formi vīrajeniya sposobov glagol'nogo deystviya", pp. 133-135.
- [5] "Formi vīrajeniya sposobov glagol'nogo deystviya", pp. 136-137.
- [6] D.M. Nasilov, "Zur Interpretation der Hilfsverben in den türkischen Sprachen", *Bilimsel Bildiriler* 1972 (Ankara, 1975), pp. 505-511.
- [7] "Zur Interpretation der Hilfsverben in den türkischen Sprachen", pp. 508-510.
- [8] W.-E. Scharlipp, *Auxiliarfunktionen von Hauptverben nach Konverb in der neuuigurischen Schriftsprache von Sinkiang*, Islamkundliche Untersuchungen 87 (Berlin, 1984).
- [9] C. Schönig, *Hilfsverben im Tatarischen. Untersuchung zur Funktionsweise einiger Hilfsverbverbindungen*, Veröffentlichungen der Orientalischen Kommission 35 (Wiesbaden, 1984).
- [10] Hilfsverben im Tatarischen, pp. 292-323.
- [11] "Formi vīrajeniya sposobov glagol'nogo deystviya", pp. 88-101.
- [12] B. Comrie, *Aspect* (Cambridge, 1976), p. 6 n.4. See also Nasilov, "Formi vīrajeniya sposobov glagol'nogo deystviya", pp. 130-133; Scharlipp, *Auxiliarfunktionen von Hauptverben nach Konverb*, pp. 28-33; and Schönig, *Hilfsverben im Tatarischen*, pp. 13-27.
- [13] L. Johanson, *Aspekt im Türkischen. Vorstudien zu einer Beschreibung des türkeitürkischen Aspektsystems*, *Studia Turcica Upsaliensia* (Uppsala, 1971).
- [14] Hilfsverben im Tatarischen, pp. 7-12.
- [15] Schönig, *Hilfsverben im Tatarischen*, p. 8.
- [16] Modified example taken from Schönig, *Hilfsverben im Tatarischen*, pp. 8-9.
- [17] See Schönig, *Hilfsverben im Tatarischen*, p. 198 for this combination.
- [18] "Zur Interpretation der Hilfsverben in den türkischen Sprachen", pp. 508-510.
- [19] "Formi vīrajeniya sposobov glagol'nogo deystviya", pp. 122-133. Cf. Schönig, *Hilfsverben im Tatarischen*, pp. 304-305. The numbers do not correspond to their order in Table I.
- [20] Schönig, *Hilfsverben im Tatarischen*, pp. 40-44.
- [21] Uzbek tilining izohli lugati, i-ii (Moskva, 1981), which I have abbreviated ÜTİL. Some of the examples included in these entries clearly do not relate to auxiliary verb constructions. My transliteration of the Uzbek original into the Republican Turkish alphabet will hopefully be clear to all Turkologists with the exception of:
- o = T. a
- ü = T. o/ö
- [22] Hilfsverben im Tatarischen, chaps. 2-6.
- [23] Schönig, *Hilfsverben im Tatarischen*, chaps. 7-8.
- [24] Schönig, *Hilfsverben im Tatarischen*, p. 3.
- [25] Schönig, *Hilfsverben im Tatarischen*, pp. 50-58.
- [26] Schönig, *Hilfsverben im Tatarischen*, pp. 40-44.
- [27] Aspekt im Türkischen, pp. 194-233; and Schönig, *Hilfsverben im Tatarischen*, pp. 34-46.
- [28] "Gerundien im Türkischen. Eine morphologische und syntaktische Untersuchung", Inaugural-Dissertation (Mainz, 1973), pp. 12-14.
- [29] Grammaire de la langue turque (Dialecte osmanli) (Paris, 1921 / Niederwalluf bei Wiesbaden, 1971), pp. 514-521.
- [30] Sadruddin Şeyhoğlu, ed.-trans. Z. Korkmaz, *Marzubān-nāme* tercümesi. İnceleme-Metin-Sözlük-Tipkibasım (Ankara, 1973), pp. 182-184.
- [31] Nasilov, "Formi vīrajeniya sposobov glagol'nogo deystviya", p. 138.

